

GESLACHTSVERHOUDING VAN HUISMUS, VINK EN MEREL

IN DE WINTER

Jan Hulscher

In de winter van 1979/1980 heb ik een aantal tellingen gedaan van de aantallen ♂♂ en ♀♀ bij de Huismus, Vink en Merel. Omdat bij alle drie soorten de ♂♂ in aantal overheersen, maar de verklaring voor deze scheve geslachtsverhouding bij ieder van de verschillende soorten waarschijnlijk een andere is, leek het mij de moeite waard om de resultaten in de Grauwe Gors te vermelden.

De tellingen van de Huismus en van de Vink werden gedaan op een voerplaats bij mijn woning te Haren, onder een beukenheg met wat struiken erbij, vlak voor het raam van mijn werkkamer. De Merels werden geteld, al fietsend of wandelend door Haren en omgeving.

Huisumus

Jonge Huismussen hebben in de loop van december hun jeugdkleed verwisseld voor het volwassenkleed. Het geslacht is dan goed te bepalen. Bij elke telling werd een willekeurig aantal van de aanwezige individuen met de 10 x 50 kijker bekeken en gesekst. Het aantal mussen dat tegelijk op de voerplaats aanwezig was, wisselde sterk; meestal omstreeks twintig, maximaal veertig exemplaren. Het totale aantal mussen dat van deze voerplaats gebruik maakte is ongetwijfeld veel groter geweest. Het volgende tabelletje geeft het resultaat van 79 tellingen.

	exemplaren bekeken	aantal tellingen	% ♂♂	% ♀♀
15-29 jan. 1980	620	30	65,2	34,8
1-29 feb. 1980	546	39	66,1	33,9

Als we aannemen dat ♂♂ en ♀♀ Huismussen gelijkelijk geneigd zijn de voerplaats te bezoeken, dan betekenen deze waarnemingen dat er deze winter meer ♂♂ dan ♀♀ aanwezig waren en wel ongeveer twee op één.

We mogen aannemen dat de mussen plaatselijke broedvogels zijn en dus standvogels. Een verschil in trekpatroon tussen ♂♂ en ♀♀ kan niet de oorzaak zijn van de scheve geslachtsverhouding.

Grootschalig onderzoek aan de Spaanse mus in Zuid-Rusland (Kazakhstan) heeft uitgewezen dat daar in de broedtijd ook ongeveer twee ♂♂ zijn op één ♀ (Gavpilov, 1968). Er worden wel evenveel ♂♂ als ♀♀ geboren, maar reeds in het nest en ook daarna gaan meer ♀♀ dood dan ♂♂, vooral bij voedselgebrek. ♂♂ Zijn groter en zwaarder en daarom misschien dominant over ♀♀. Bij mussen die in groepen voedselzoeken kan dit betekenen dat de kleinere ♀♀ bij een krappe voedselvoorziening vaker te weinig voedsel binnenkrijgen dan ♂♂ en dientengevolge doodgaan. Het lijkt me aannemelijk dat eenzelfde verklaring ten grondslag ligt aan de door mij waargenomen geslachtsverhouding bij de Huismus.

Vink

Bij de Vink is het geslacht in de winter eveneens gemakkelijk vast te stellen. Het aantal op de voerplaats aanwezige exemplaren was meestal 10 à 15, maximaal 26. Ook van deze soort moet het totale aantal individuen dat van de voerplaats gebruik maakte veel groter geweest zijn. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de volgende waarneming. Er waren twee geringde exemplaren, een ♂ en een ♀. Het ♂ werd op 7 van de 17 waarnemingsdagen gezien, het ♀ slechts éénmaal.

Uit onderstaand tabelletje blijkt dat hij de Vink de ♂♂ ook in aantal overheersen, ongeveer in de verhouding van twee op één.

	exemplaren bekeken	aantal tellingen	% ♂♂	% ♀♀
15-29 jan. 1980	1028	61	63,2	36,8
4-29 feb. 1980	208	27	67,3	32,7

De Vink is een trekvogel en speciaal in Nederland jarenlang onderzocht (zie o.a. Deelder, 1949). Vinken die in Nederland doortrekken of overwinteren zijn afkomstig uit Noorwegen en Zuis-Zweden. De ♀♀ trekken niet alleen verder naar het zuiden, zij trekken ook eerder weg. Bovendien trekken veel meer ♀♀ weg dan ♂♂. In Zweden bijvoorbeeld overwinteren vrijwel alleen ♂♂. Dit gaf Linnaeus aanleiding om de Vink de wetenschappelijke naam Fringilla coelebs mee te geven (coelebs=celibatair=vrijgezel). De ♀♀ bereiken hun winterkwartieren, voornamelijk Ierland, vooral via een rechtstreekse vlucht over de Noordzee naar Groot Brittannië, de ♂♂ trekken meer langs de oostzijde van de Noordzee, o.a. door Nederland. Daarom zijn er in de herfst in Nederland veel meer ♂♂ dan ♀♀. Dit weerspiegelt zich o.a. in de vangsten van de vroegere vinkenbanen en in rechtstreekse tellingen van ♂♂ en ♀♀ in het veld. Ook tellingen in de winter wezen op een ♂♂-overschot. Een ♂♂-overschot op mijn voerplaats in de winter past dus goed in het algemene trekbeeld van de Vink: meer overwinterende ♂♂ dan ♀♀.

Volgens ringgegevens zouden Nederlandse Vinken standvogels zijn. En omdat de Vink een vrij algemene broedvogel is in Haren moet dit waarschijnlijk betekenen dat trekkers en blijvers zich mengen, althans gedeeltelijk. Hiervoor pleit o.a. dat enkele malen ook 1 of 2 Kepen de voerplaats bezochten, een soort die in Haren niet broedt. Newton (1972) vermeldt echter dat in Engeland de Vinken die van het continent afkomstig zijn, zich niet met de Engelse standvogels zouden mengen, maar zich zouden verzamelen in aparte, grote groepen, vooral in het open veld. Naast een verschil in trekpatroon tussen ♂♂ en ♀♀ is het niet onmogelijk dat een overschot aan ♂♂ mede bepaald wordt door een grotere sterfte van de ♀♀, zoals bij de Huismus. In het broedseizoen zijn er namelijk in Nederland volgens L. Tinbergen (geciteerd door Deelder, 1949) iets meer ♂♂ dan ♀♀, n.l. 54% ♂♂ tegen 46% ♀♀.

Merel

Mijn eigen winterwaarnemingen, aangevuld met waarnemingen van de familie Van Klinken en Egbert Boekema, staan vermeld in onderstaande tabel.

	aantallen		%		
	♂♂	♀♀	♂♂	♀♀	
7-1-1978, Haren bebouwde kom	90	82	52,3	47,7	v.Klinken
7-1-1978, Zuidelijk Westerkwartier	30	38	44,1	55,9	v.Klinken
3-12-1978, Haren Hortus	17	3	85,0	15,0	Boekema
6 t/m 17-12-1978, Haren bebouwde kom	81	43	65,3	34,7	Hulscher
januari 1979, Haren, bebouwde kom	15	13	53,6	46,4	v.Klinken
februari 1979, Haren bebouwde kom	19	18	51,4	48,6	v.Klinken
januari 1980, Haren bebouwde kom	21	16	56,8	43,2	v.Klinken
15 t/m 29-1-1980, Haren bebouwde kom	77	31	71,3	28,7	Hulscher
1 t/m 29-2-1980, Haren bebouwde kom	114	54	67,9	32,1	Hulscher
Totaal	464	298	60,9	39,1	

Alle waarnemingen in de bebouwde kom van Haren wijzen op een ♂♂-overschot, alleen de waarneming op 'het platteland' in het Zuidelijk Westerkwartier leverde meer ♀♀ op. Volgens Lack (geciteerd door Deelder, 1949) zouden bij de Merel, evenals bij de Vink, relatief meer ♀♀ wegtrekken dan ♂♂ en bovendien verder weg. Wat het eerste punt betreft, meer wegtrekkende ♀♀, is dit in overeenstemming met de bevindingen van de ringgroep Franeker (Jukema, 1979). Zij ving van 1971 t/m 1978 in de periode oktober t/m november langs de kust in het noorden en westen van Friesland 2041 Merels, waarvan 58% ♀♀. Over de periode 1 oktober t/m 30 november was het aandeel van de ♀♀ konstant, daarna werden de vangaktiviteiten meestal gestaakt omdat dan als regel de trek was afgelopen. Dit zou erop wijzen dat ♂♂ en ♀♀ tegelijk trekken. Dit was ook de bevinding van Van Dobben en Mörzner Bruyns (1939), die vuurtorenslachtoffers onderzochten. De in Friesland gevangen Merels zijn vooral afkomstig uit Skandinavië en overwinteren o.a. in Engeland.

Als ♀♀ uit Skandinavië verder wegtrekken dan ♂♂, overwinteren in onze streken waarschijnlijk meer ♂♂ dan ♀♀. Een overschot aan ♂♂ in Haren in de winter is dan goed te verklaren. In hoeverre van de Nederlandse Merels ook meer ♀♀ dan ♂♂ wegtrekken weet ik niet. In het archief van Avifauna Groningen komt een aantal opmerkelijke waarnemingen voor van het massaal optreden van Merels met een overmaat aan ♂♂, vooral langs de kust, maar ook wel bij de stad Groningen. Al deze waarbemingen vallen eind november of in december. Ook de ringgroep Franeker ving eenmaal een overmaat aan ♂♂ en wel op 1-12-1973 (16 ♀♀ en 32 ♂♂, meded. J. Jukema). Dit kan erop wijzen dat ♂♂ toch later doortrekken dan ♀♀, maar gezien het optreden van deze trekbewegingen, zo laat in het seizoen, zouden het ook vorstvluchten kunnen zijn van ♂♂ die van plan waren om in het noorden te overwinteren, maar alsnog voor de vorst moesten wijken.

Literatuur

- Deelder, C.L. 1949. On the autumn migration of the Scandinavian Chaffinch (*Fringilla coelebs* L.). *Ardea* 37: 1-88.
- Dobben, W.H. van en M.F. Mörzner Bruyns, 1939. Zug nach Alter und Geschlecht an Niederländischen Luchtturmen. *Ardea* 28: 61.
- Gavpilog, E.I. 1969. A possible regulation mechanism of the sexratio in the *Passer hispaniolensis* Temm. *International Studies on Sparrows* 2: 20-24.
- Jukema, J. 1979. Merels onderweg. *Vanellus* 32: 146-149.
- Newton, I. 1972. *Finches. The New Naturalist*, Collins, London.

Adres:

Rijksstraatweg 305
9752 CE Haren
050-346826